

České kořeny bulharské matematiky

Stručná historie Bulharska do roku 1945

In: Martina Bečvářová (author): České kořeny bulharské matematiky. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2009. pp. 11–18.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400944>

Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

PROLOG

V následujících odstavcích nejprve krátce nastíníme komplikovanou historii Bulharska a poté naznačíme česko-bulharské politické, kulturní a hospodářské styky a vztahy, abychom lépe porozuměli příčinám, které vedly v poslední třetině 19. století k odchodu některých českých vzdělavců na Balkán. Tato kapitola si neklade nároky ani na originalitu zpracování, ani na původnost prezentovaných závěrů. Umožňuje jen hrubou orientaci v dějinách Bulharska a připomíná pouze nejdůležitější fakta z historie česko-bulharských vztahů. Znalci bulharské historie a kultury ji mohou klidně přeskočit, neboť jim nepřinese nic nového. Nezasvěcené čtenáře se však pokusí uvést do složité problematiky, předloží jim témata k přemýšlení, dalšímu podrobnějšímu studiu a nabídne jim základní studijní literaturu.¹

1. Stručná historie Bulharska do roku 1945

Území dnešního Bulharska bylo trvale osídleno již v 7. tisíciletí př. n. l., jak dokládají nejstarší archeologické nálezy. V 8. století př. n. l. se v jižních oblastech Balkánu usazovaly kmeny Thráků, které zakládaly první státní útvary. V průběhu 6. a 7. století př. n. l. započala řecká kolonizace dnešní bulharské země, během níž byly založeny slavné obchodní kolonie a položeny základy měst Achtopol, Sozopol, Pomorie, Nesebăr, Varna, Balčik. Ve 4. století př. n. l. dobyli thrácká území Makedonci. Filip Makedonský (382 až 336) si podrobil většinu thráckých kmenů a států, založil slavné město Philippopolis (dnešní Plovdiv). Jeho syn Alexandr Makedonský (vládl v letech 336 až 323) ovládl zbývající thrácká území a svěřil správu země svým náměstkům – stratégům. Makedonská nadvláda však trvala jen asi padesát let, neboť již ve dvacátých letech 4. století př. n. l. Sevth III. (vládl v letech 323 až 311) setřásl z velké části území vládu makedonského stratéga Lýsimacha (asi 360 až 281). V osmdesátých letech 3. století př. n. l. vpadli do Thrákie Keltové, kteří oblast ovládli na více než šedesát let. Ve 2. století př. n. l. dobyli Makedonii a Řecko Římané a připojili je ke své říši. Roku 79 př. n. l. obsadili rovněž Uskudamo, hlavní město východních Thráků. Definitivně si je podmanili až roku 45 n. l., když císař Claudius (10 př. n. l. až 54 n. l.) připojil celou Thrákií jako provincii k římské říši. Na počátku 3. století přišly na území dnešního

¹ Při sepisování této kapitoly byly jako výchozí inspirační zdroje využity monografie J. Rychlíka nazvaná *Dějiny Bulharska* (Lidové noviny, Praha, 2000) a zajímavý sborník D. Grigorova a M. Černého nesoucí název *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození* (Velvyslanectví Bulharské republiky v České republice, Praha, 2008). Dále bylo přihlédnuto ke starší literatuře, zejména k dílům Č. Amorta *Dějiny Bulharska* (Praha, 1980) a Z. Urbana *Z dějin česko-bulharských kulturních styků* (Praha, 1957). Další literatura, z níž je možno čerpat řadu podnětných myšlenek, je uvedena v poznámkách.

Bulharska první křesťanské komunity, v následujícím století tuto oblast obsadili a vyplnili Gótové. Po rozdělení Říma (395) připadlo bývalé thrácké území Byzanci, tj. Východořímské říši. V 5. století zemi ohrožovaly vpády Arménů, Hunů a Ostrogótů.

Na konci 5. a na počátku 6. století se začali v Bulharsku usazovat Slované. V osmdesátých letech 7. století překročili Dunaj Protobulhaři vedení turkotatarským chánem Asparuchem (asi 644 až 701). Ovládli Slované, roku 681 založili první bulharskou říši. S pomocí Slovanů porazili Byzanc a vymohli si na ní samostatnost. Sídlním městem nového státu se stala Pliska. Spojením Protobulharů se sedmi slovanskými kmeny vznikl základ dnešních Bulharů. Nezávislost Bulharska upevnil Asparuchův nástupce chán Tervel (vládl asi v letech 701 až 718), který se v letech 717 až 718 podílel na zastavení expanze Arabů.

V první polovině 9. století bojovali bulharští panovníci s Byzancí. Roku 864 byl kníže Boris I. (vládl v letech 852 až 889) Byzanci poražen a přijal křesťanství od konstantinopolského patriarchy. Působení žáků Cyrila a Metoděje, zejména sv. Klimenta Ochridského, vedlo za jeho vlády k výraznému rozšíření křesťanské víry a slovanského písma. To mělo zásadní význam pro rozvoj bulharské kultury, ale na druhé straně to přispělo k její izolaci od proudů západních Slovanů. Kníže Boris I. byl zpočátku příznivcem západního křesťanství, později využíval sporů mezi Římem a Konstantinopolí k vytváření vlastní církve. Vládu předal synovi Vladimírovi (vládl v letech 889 až 893) a odešel do kláštera. V zájmu udržení křesťanství ho však roku 893 sesadil a pomohl na trůn svému dalšímu synovi Symeonovi (vládl v letech 893 až 927), který se prohlásil carem všech Bulharů a Řeků. Za jeho panování se novým sídelním městem říše stala Preslav, v níž kolem sebe Symeon shromáždil slovanské spisovatele (např. Jana Exarchu). Pod vlivem „lžiproroků“ však uvěřil ve své zvláštní poslání a po léta vedl války bez vůle po míru. Symeonova vláda byla obdobím územního rozmachu (pokořil Byzanc, Řecko, Srbsko a dostal se až k osmanské Heladě), rozkvětu kulturního i architektonického (tzv. ochridská a preslavská škola) a byla přirozeným dovršením slavinizace. Po Symeonově smrti však nastala krize, kterou v první polovině 10. století završil vpád Maďarů, Pečeněgů a Rusů.

V 10. století se prohloubilo nevolnictví a pod vlivem ostatních dualistických náboženských proudů vzniklo tzv. bogomilství (tj. hereze založená popem Bogomilem) zaměřené proti církvi, která vlastnila velké feudální statky. Svého vrcholu dosáhlo toto hnutí za cara Petra I. (927–970). Vnitřního oslabení bulharské země využila Byzanc a v letech 972 až 1018 ji postupně ovládla. Za vlády Samuela I. (vládl v letech 991 až 1014) bylo centrum okleštěného bulharského státu přeneseno do Ochridu v Makedonii. Roku 1018 však bylo Bulharsko připojeno k Byzanci a došlo k zániku prvního bulharského státu. Byzantská nadvláda trvala až do roku 1185.

V 11. a 12. století bylo bulharské území negativně ovlivněno nárůstem aktivit a vzpourami sekt paulikiánů a bogomilů, neúspěšnými povstáními za obnovu samostatnosti (např. Deljanovo povstání v letech 1040 až 1041, Vojtechovo

povstání v roce 1072), vpády Pečeněgů, Uzů, Maďarů, Kumánů, Normanů a průchody první a druhé křížové výpravy.

Roku 1185 vyvolal bojarský rod Asenovců (bratři Petr II. Teodor, vládl v letech 1185 až 1187 a 1196 až 1197, a Ivan Asen I., vládl v letech 1187 až 1197) povstání, porazil Byzanc, obnovil bulharskou samostatnost a vyhlásil druhou nezávislou bulharskou říši se sídlem ve Velikém Tárnovu. V první polovině 13. století, po řadě vnitřních rozbrojů a válek, nastal všeobecný rozkvět země. Bulharsko se stalo hlavní mocností Balkánu a dosáhlo dřívějších hranic Symeonovy říše. Politickou stabilitu, upevnění státní organizace a centrální správy provázela rozvoj obchodu a řemesel, který vyvrcholil za vlády cara Ivana Asena II. (vládl v letech 1218 až 1241) ražbou prvních bulharských mincí.

Pro druhou polovinu 13. století je charakteristický politický a hospodářský úpadek, vnitřní rozpad státu, vzájemné spory mezi bojary, mezi bojary a duchovenstvem, nárůst bogomilského hnutí a selská povstání (např. vláda sedláka Ivajla v letech 1277 až 1280). Nestabilní situaci komplikovaly nápor tatarských hord, vpád Maďarů a vleklé války s Byzancí a Srbskem.

Na počátku 14. století bylo Bulharsko rozděleno na tři části – tárnovské carství, vidinské carství a dobrudžské knížectví. Ve dvacátých letech 14. století za vlády Teodora Svetoslava (vládl v letech 1300 až 1321) došlo ke krátkodobé konsolidaci bulharského státu, která však byla ukončena porážkou bulharského vojska Srby u Velbáždu roku 1330. Druhá polovina 14. století byla ve znamení pokusů o upevnění bulharské moci, církevních konciliů odsuzujících bogomilství a snahy Bulharů zapojit se do občanské války v Byzanci. Největší tehdejší hrozbou však byli Turci, kteří po ovládnutí Malé Asie vtrhli roku 1352 na Balkán.

Roku 1371 zvítězilo turecké vojsko v bitvě u Čirpanu na řece Marici, Turci tak pronikli do Bulharska. Došlo k opětovnému rozdělení země na tři části – Bulharsko (s centrem v Tárnovu), dobrudžský despotát a vidinské carství. V letech 1380 až 1382 se uskutečnila velká vojenská výprava sultána Murada I. (vládl v letech 1353 až 1389), která dobyla Tárnovo a Sofii. Bulharský car Ivan Šišman (vládl v letech 1371 až 1393) se stal sultánovým vazalem. Jeho pokus o získání opětovné nezávislosti na konci osmdesátých let 14. století vedl k znovudobytí Tárnova, k následnému rozvrácení dobrudžského despotátu a konečně roku 1396 k obsazení Vidinu. To znamenalo definitivní konec druhého bulharského státu.

Roku 1396 začala turecká poroba Bulharska, která trvala až do roku 1878. Turci ovládli Bulhary politicky, hospodářsky i kulturně. Uvalili na ně vysoké daně, ovlivnili jejich kulturu a vnutili jim vlastní státní systém, který zpočátku fungoval lépe než dosavadní systém. Pravoslavné náboženství bylo tolerováno, nesmělo však být příliš nápadné (kostely musely být skromné, jejich věže nízké, nesmělo se v nich zvonit apod.). Když roku 1453 Turci dobyli Konstantinopol, získala řecká pravoslavná církev výsadní postavení na úkor ostatních pravoslavných církví, a to se negativně odrazilo na bulharské církvi, jazyce i kultuře.

V první fázi turecké expanze převažovalo ničení a teror, proti kterému zůstal Balkán takřka bezmocný a navíc bez pomoci ostatní Evropy. Ojedinelá větší povstání – Konstantina Stracimira (1404, 1408), Fružina (1408, 1425), tärnovské (1598) apod. – končila vždy krvavou porážkou, vystěhováním tisíců Bulharů a zvýšením tureckých represí. Porážka Turků u Vídně roku 1683 a počátek habsburského útoku na Balkán vyvolaly nová povstání a naděje na osvobození i v bulharské zemi, které byly ovlivněny i tím, že se ve druhé polovině 17. století evropské mocnosti pokusily diplomatickou cestou řešit bulharskou otázku. Neklidné válečné časy oddělovala delší období, která přinášela postupnou konsolidaci politických poměrů, omezený mír, rozvoj hospodářství a obchodu, prosperitu, rozkvět měst a řádný systém státní správy. Postupem času bylo i pro Bulhary možné docílit vysokých funkcí ve státní správě. Moc Turků však byla natolik silná, že větší povstání za osvobození Bulharska nepřipadala ještě v 18. století takřka v úvahu, a proto byla vedena jen zbojnická válka oddílů tzv. hajduků, kteří přepadávali turecké hodnostáře a menší vojenské posádky. Také poslední etapa turecké nadvlády byla provázána nesmyslným fanatismem a brutálními násilnostmi páchanými na civilním obyvatelstvu.

Ve druhé polovině 18. století se v bulharských pravoslavných kláštirech začaly objevovat první náznaky národního obrození, které však mělo jiný charakter než v našich zemích. Jednalo se zejména o snahu vytvořit samostatnou bulharskou církev, o tendence posilující všeobecné povědomí o dřívějším velkém nezávislém bulharské státě, o obranu a obnovu jazyka, o vytvoření bulharského písemnictví a literatury, o probuzení zájmu o národní dějiny. Bulharská historiografie tradičně klade počátek národního obrození do přímé souvislosti s Paisijovou kronikou. První důležitý impuls proto spatřuje v roce 1762, kdy Paisij Chilendarskij († 1773) dokončil dílo *Istoria slavjanoblgarskaja* (Dějiny slávo-bulharské), které přispělo ke vzniku pozvolně se šířící vlny národního sebeuvědomování a poznávání. Ke skutečnému rozvoji kulturního a literárního života však došlo až ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století. Zpočátku se bulharské národní hnutí vymezovalo spíše proti Řekům a zesílené helenizaci bulharské církve než proti vládnoucím Turkům. Řekové totiž ovládali bulharskou církev a navíc k řečtině a řecké kultuře inklinovala inteligence i duchovenstvo. Tato snaha je srovnatelná s českou obranou před germanizací. Druhá etapa obrození se zaměřila na venkovské obyvatelstvo, které tvořilo většinu národa, ale jehož národní uvědomění bylo minimální. V balkánských podmínkách výrazného etnického, kulturního a jazykového promíšení bylo vytvoření jednotného národa dosti složitým procesem. Národní obrození vyvrcholilo roku 1871 ustanovením nové národní bulharské církve a uznáním její svébytnosti a nezávislosti na řecké církvi.

První rusko-turecké války (1806 až 1812) se na straně Ruska účastnili bulharští dobrovolníci, kteří od Rusů očekávali pomoc při osvobození vlasti. Jejich představy však nebyly naplněny, zůstávalo jen u slibů. V roce 1821 se Bulhaři zapojili do řeckého povstání proti Turkům, v letech 1828 a 1829 za druhé rusko-turecké války opět vystoupili na podporu řeckého povstání. Když byl 14. září

1829 uzavřen drinopolský mír, získalo Řecko faktickou samostatnost, Rumunsko a Srbsko širokou autonomii, ale Bulharsko bylo mocnostmi opomenuto. Turecká vláda se snažila neustálé rozbroje na Balkáně uklidnit souborem legislativních úprav, které přinášely agrární reformu, proměnu obchodu, nepatrnou jazykovou a kulturní svobodu a částečné zrovnoprávnění křesťanského obyvatelstva s muslimy. Změny však nebyly dostatečné. Starší inteligence a bohatší vrstvy těžící z tureckého hospodářského, obchodního a politického systému se přikláněly k myšlence autonomie Bulharska v rámci turecké říše. Mladší proevropsky orientovaná generace však chtěla získat úplnou nezávislost i za cenu krvavého povstání a revoluce. V průběhu čtyřicátých až šedesátých let 19. století proto vznikaly v emigraci různé tajné revoluční organizace sprádjící plány na střety se státní mocí. Jejich činnost je spojena hlavně se jmény G. S. Rakovského, V. Levského, Ch. Boteva a L. Karavelova. Osvobozenecá povstání však končila nezdarem, vyvrcholila krveprolitím tzv. dubnového povstání roku 1876.

Dne 20. dubna 1876 (podle gregoriánského kalendáře 2. května) vypuklo v Koprivstici tzv. dubnové povstání, které se brzy rozšířilo po celém středním Bulharsku. Vyvrcholily tak snahy revolucionářů směřující k osvobození země. Bylo však opět neúspěšné, následovaly těžké represe a pogromy (zahynulo více než 30 tisíc lidí). Neuvěřitelná turecká brutalita konečně vyburcovala světovou veřejnost k podpoře Bulharska. Dřívější lidová povstání, tj. povstání bez účasti šlechty, o niž Bulhaři přišli již na počátku turecké poroby, nebudila žádný zájem evropských mocností.

V červnu roku 1876 Srbsko a Černá Hora na podporu povstání v Bosně vyhlásily válku Turecku. V prosinci téhož roku byla v Cařihradu zahájena mezinárodní konference o územních změnách a reformách na Balkánu. Podle prvních jednání mělo být Bulharsko rozděleno na dvě autonomní oblasti (tzv. vilájety) spravované Tureckem a ochraňované evropskými mocnostmi. Na jaře roku 1877 však vstoupilo do války Rusko, na jehož straně opět bojovali bulharští dobrovolníci a domobrana. Po porážce Turecka byl dne 19. února 1878 (3. března) podepsán v San Stefanu nedaleko Cařihradu preliminární mír mezi Ruskem a Tureckem, kterým byla válka ukončena a Bulharsko osvobozeno. Jedním z jeho závěrů bylo vytvoření bulharského knížectví v širokých hranicích zahrnujících i Makedonii. Staletá touha Bulharů obnovit Velké Bulharsko někdejších carů Bulhary nadchla a nechtěli se jí vzdát. Červnový berlínský kongres evropských mocností revidoval roku 1878 sanstefanský mír. Obnovu Velkého Bulharska zcela zavrhl a naopak rozdělil Bulharsko na dvě části: samostatné Bulharské knížectví (zahrnující území mezi Dunajem a Starou Planinou) a autonomní oblast Turecka nazývanou Východní Rumelie (rozkládající se na území na jih od Staré Planiny). Makedonie a egejské pobřeží byly opět vráceny turecké říši. Bulharské národní zájmy narazily na zájmy velmocí, které nestály o silný a svobodný stát Bulharů. Hrozilo totiž, že bude podporovat ruské zájmy. Trvalo více než třicet let, než byla úplná samostatnost a nezávislost Bulharska oficiálně uznána.

Na jaře roku 1879 byla ve Velikém Tärnovu přijata nová ústava, která

vyhovovala zejména měšťanské liberální společnosti. Pro rolnické Bulharsko to nebylo příliš šťastné. Hlavním městem bulharského knížectví se stala Sofie. První Velké národní shromáždění zvolilo bulharským knížetem Alexandra I. Battenberga (1857–1893), jenž byl zpočátku přijatelný pro Západ i pro Rusko.

V letech 1879 až 1885 nebyly v Bulharském knížectví příliš stabilní poměry. Příčinou byly časté spory mezi konzervativci a liberály a neustálé vměšování cizích mocností. Dne 6. září 1885 (18. září) se s podporou knížete uskutečnil státní převrat, který vedl ke sjednocení Bulharského knížectví s Východní Rumelií. Rusko však sjednocovací snahy nepodpořilo a vzniklé spory na několik let vážně narušily vzájemné bulharsko-ruské vztahy. Obavy z nerovnováhy sil na Balkáně vyvolaly válku Bulharska se Srbskem. Podstatně silnější srbská armáda podporovaná Rakousko-Uherskem však neuspěla a sjednocení Bulharska bylo potvrzeno. V srpnu roku 1886 byl při vojenském převratu svržen kníže Alexandr Battenberg; ten po krátké době provedl protipřevrat, ale když zjistil, že nemá patřičnou zahraniční podporu, jmenoval regentskou radu, abdikoval a opustil zemi. Velké národní shromáždění zvolilo dne 25. června 1887 (7. července) novým knížetem Ferdinanda Sasko-Koburgského (1861–1948), čímž byla dovršena roztržka s Ruskem, které odmítlo nového, proněmecky orientovaného knížete uznat.

V osmdesátých a devadesátých letech 19. století se neustále střídaly vlády a jen těžko se hledala zahraniční orientace země. Politickou situaci stabilizoval premiér Stefan Stambolov (1854–1895), který byl nejprve oporou knížete Alexandra I. a po jeho sesazení i jeho nástupce Ferdinanda. S. Stambolov v letech 1887 až 1894 soustředil ve svých rukách takřka neomezenou moc. Bulharskou politiku směřoval proti Rusku ve prospěch Západu, podporoval průmysl a moc buržoazie, umožnil ekonomický vliv Anglie, Německa a Rakouska-Uherska. Plně ovládl poslance a státní úředníky, téměř zlikvidoval proruský zaměřené opoziční skupiny. Často se choval jako diktátor, jeho režim byl ve všech ohledech takřka totalitní. Roku 1894 se moci ujal kabinet Konstantina Stoilova (1853–1901), který otevřel cestu k nástupu osobní moci knížete Ferdinanda.

Dne 22. září 1908 (5. října) vyhlásilo Bulharsko úplnou nezávislost na tureckém sultánovi Abdülhamidu II. (1842–1918, vládl v letech 1876 až 1909), tj. na Vysoké portě, a kníže Ferdinand přijal titul cara, který byl rovnocenný titulu krále. Protože měl tentokrát zajištěnou podporu Rakouska-Uherska, byla bulharská nezávislost uznána jak novým tureckým režimem, tak i ostatními evropskými mocnostmi. Roku 1911 byla nezávislost státu zakotvena novou ústavou, Bulharsko se tak po více než třiceti letech od svého osvobození stalo opravdu suverénním státem.

V říjnu roku 1912 vyhlásily Bulharsko, Srbsko, Černá Hora a Řecko za podpory ruského cara Mikuláše II. (1864–1918) Turecku válku, aby oslabily jeho moc na Balkáně a osvobodily Makedonii, Thrákií a Albánii. V květnu roku 1913 se Turecko po prohrané válce (na základě mírové smlouvy podepsané v Londýně) vzdalo všech svých území v Evropě na západ od linie Midye-Enos a ostrovů v Egejském moři. Bulharsko však nebylo spokojeno se zá-

věry londýnského kongresu, zejména s rozdělením Makedonie, kterou mu Srbsko odmítlo vydat. Proto vyhlásilo v létě roku 1913 svému bývalému spojenci válku. Neodhadlo však své síly a podcenilo soupeře, zejména když se proti němu obrátili všichni bývalí spojenci a navíc se přidaly Rumunsko a Turecko. Ve druhé balkánské válce přišlo Bulharsko o všechna dříve dobytá území, o jižní část Dobrudže; získalo však pirinskou část Makedonie a přístup k Egejskému moři. Balkánský spolek spojenců se rozpadl a došlo k novému teritoriálnímu uspořádání Balkánu, který i nadále zůstal pověstným sudem střelného prachu. Proněmecká orientace bulharského cara Ferdinanda vedla k politickému a hospodářskému připojení Bulharska na stranu centrálních mocností, tj. na stranu Německa, Rakouska-Uherska a Turecka.

Na podzim roku 1915 vstoupilo Bulharsko po boku Německa do první světové války s cílem získat celou Makedonii. V letech 1915 až 1918 ji skutečně přechodně získalo a po porážce Rumunska navíc obsadilo jižní Dobrudžu. Na podzim roku 1918, po porážce bulharské armády dohodovými vojsky u Dobrého pole v Makedonii, ztratilo Bulharsko mnoho dobytých teritorií včetně přístupu k Egejskému moři, přišlo o jižní Dobrudžu, o pirinskou část Makedonie a západní oblasti. Územní ztráta byla definitivně potvrzena roku 1919, kdy byl podepsán v Neuilly-sur-Seine mír, který uložil Bulharsku výrazné omezení armády a vysoké válečné reparace. Bulharsko se navíc stalo značně ekonomicky závislé na západním kapitálu.

V letech 1918 až 1943 vládl v Bulharsku car Boris III. (1894–1943), orientující královskou diktaturu na Německo. V roce 1923 byla s jeho podporou svržena levicová vláda Bulharského zemědělského svazu vedená premiérem Alexandrem Stambolijskim (1879–1923), vlády se zmocnil Alexandar Cankov (1879–1959) a jeho blok Demokratická dohoda, který nastolil vlnu represí a teroru. V letech 1926 až 1931 se k moci dostala umírněná frakce dohody vedená Andrejem Ljapčevem (1866–1933), jež se pokusila navrátit Bulharsko na cestu parlamentní demokracie. Od roku 1931 do roku 1934 zemi v hluboké krizi spravovaly kabinety Alexandra Malinova (1867–1938) a Nikoly Mušanova (1872–1951). Za podpory vojensko-fašistické organizace Zveno proběhl roku 1934 státní převrat, po němž zavládl autoritativní režim Kimona Georgieva (1882–1969) a plukovníka Damjana Velčeva (1883–1954), jimž se podařilo prosadit zákaz politických stran. Car Boris III. narušil roku 1935 svou obratnou strategií činnost organizace Zveno, odstranil vládnoucí kabinet, nastolil režim osobní carské moci a následně „obnovil“ parlamentní vládu bez existence politických stran.

Fašizace bulharské společnosti souvisela především se světovou hospodářskou krizí; pokusy o komunistický převrat či o vyhlášení republiky byly neúspěšné. Zahraniční politika státu byla značně ovlivněna Borisovým plánem získat Makedonii a Dobrudžu, Bulharsko začalo od poloviny třicátých let opětovně zbrojit. Mělo podporu Německa a souhlas Řecka zastupujícího Balkánskou dohodu.

Roku 1941 přistoupilo Bulharsko, hospodářsky závislé na Německu, k paktu OSA (Německo – Itálie – Japonsko). Vyhlásilo symbolickou válku, ale ni-

kdy nezaútočilo na Sovětský svaz. Bulharská armáda obsadila Dobrudžu a Makedonii, Němcům bylo dovoleno vstupovat na veškerá bulharská území a využívat je. Po prvních porážkách hitlerovských vojsk začal car Boris III. lavírovat mezi Německem a jeho nepřáteli. Dne 28. srpna 1943 však za nevyjasněných okolností v Sofii zemřel. Za jeho nezletilého syna Symeona II. (nar. 1937) začala rozhodovat tříčlenná regentská rada – kníže preslavský Kiril († 1944), profesor Bogdan Filov (1883–1945) a generál Nikola Michov († 1944), která se v létě roku 1944 marně pokusila vystoupit z válečné vřavy.

Dne 5. září 1944 vyhlásil Sovětský svaz Bulharsku válku. Bulharští komunisté, kteří po celou válku organizovali partyzánské hnutí, vyzvali národ k povstání ve chvíli, kdy stála sovětská armáda na bulharských hranicích. Bulharsko bylo během týdne bez jakéhokoliv odporu obsazeno a nová vláda rozhodla o aktivní účasti v boji proti Německu. Současně bylo uzavřeno příměří se Sovětským svazem, Velkou Británií a USA. V prvních poválečných volbách zvítězila komunisty kontrolovaná Vlastenecká fronta. Téměř okamžitě následovalo vyřizování starých účtů s „monarchofašistickou diktaturou“. Bez řádných soudů byly zastřeleny stovky lidí, později byl zřízen „lidový soud“, který odsoudil tisíce osob, nechal popravit mnoho bývalých významných politiků a carských regentů, včetně carova bratra Kirila. Rozsah násilí, represí a brutality neměl obdoby v žádné východoevropské zemi.²

² O historii Bulharska lze načerpat základní informace v česky i anglicky psané literatuře, která je dobře dostupná v našich knihovnách. Viz např.: Č. Amort: *Dějiny Bulharska*, Praha, 1980; A. Burmov, D. Kostev, Ch. Christov: *Dějiny Bulharska I.–III.*, Praha, 1958; V. Bystrický, A. Avenarius, P. Mariot, M. Tonková: *Bulharsko*, Bratislava, 1982; R. J. Crampton: *A Concise History of Bulgaria*, Cambridge, New York, Melbourne, 1997; F. Hýbl: *Dějiny národa bulharského*, Praha, 1930; K. Jireček: *Dějiny národa bulharského*, Praha, 1876; M. Lalkov: *A History of Bulgaria in Outline*, Sofia, 1998; M. W. Weithmann: *Balkán 2000 let mezi východem a západem*, Vyšehrad, Praha, 1996. Zájemcům o hlubší studium bulharské historie doporučuji publikaci J. Rychlíka nazvanou *Dějiny Bulharska* (Lidové noviny, Praha, 2000), která je doplněna rozsáhlým přehledem bulharsky nebo makedonsky psané literatury o dějinách této země.